

GRÓF ILLÉSHÁZY ISTVÁN FÖLJEGYZÉSEI 1592–1603. (részletek)

Az mikor az török birodalom igen felment volna úgy annyira, hogy nap (keletről minden fejedelmek), és napnyugotról is, északról, délről követeket küldöttek vala Am(urates nevű) török császárhoz, nála kegyelmet és frigyét kérve, kiket egy egész esztendeig tartott Konstantinápolyban; azonban 1592. esztendőben hiti ellen az frigyét megszegé, kit az római katolikus császárnak adott vala.

Anno 1592. az bosznai passa Horvát és Tótországban megvette *Bihecszet*, *Rasztoviczát*, *Klisszát*, több ott való apró várakkal, és egy kastélt csinála az *Petrina* vize az hol az Kupába szakad, kit *Petrinának* nevezze; az Kupát ott hidallá, és az egész *Turopolyát* (Turbolyát, H. M.) rablá, Sziszeket megszállá, de héjában vitatá. Az Stiria, Karinthia küldött volt segítséget Erdödi Tamás mellé, ki azkor tótországi bán vala; volt az segítség 3000 német. Közel juta ez tábor Sziszekhez; az bosznai passa reájok ment, és igen megverte őket sokat elfogott és levágott benne, Sziszeket ismég [4] megszállotta, de nem veheté meg, elment alóla. Látván ezeket az magyar tanács urak, császárhoz Prágába választanak követeket, *Nádasdy Ferenczet* és *Illésházy Istvánt*, hogy ő fölsége ne hadná így szabadon fegyver nélkül országát elvenni, ez után is, ha elvénne ezt az országot, ugyan fegyvert kellene vonni, *quod sumat arma defensiva*. Sok rátiókkal ezek fölindíták az császárt. Mindjárt Nádasdy Ferenczet elöl, ezer lóval és ezer gyalogval Zábrággá küldé, september hóban Ferdinandus herczeg fattyu fiát, az margrófot, lovaggal, gyaloggal 20 ezerrel utána indétá. De német módra ezek mind késén jövének, szent András nap táján, nagy hó esék, semmit nem mívelhetének, héjában el kelle oszlaniok.

1593.

Kikeletre ismég ujonnan megszállá Sziszeket az bosznai passa. Gyültek volt Újvárra az Száva mellé, Erdödi Tamás bán az föld népével, az karlóczy generál Ausperger azon karlóczyakkal és egyéb végbeliek is, mint hat ezeren. Ezt megértvén az passa, 14 ezerén válogatott törökökkel lesben állott. Ezek az körösztvények elindultak Sziszek felé, hogy ők az rasztiniczai szigetben menjenek, és Sziszekből az Száván kihozzák az szolgáló népet; utokban, nem tudván az passa felől semmit, egyben találtak és megvittak; az úristen úgy megverte az passát, hogy ő maga is ott veszett, népe is inkább mind ott veszett az Szávában. Ez vereség után 6 hétre szállották meg Petrinát; itt Zrínyi György is ott volt ez megszállásban; az Kupáninnen lötték Petrinát, lassu módon cselekedtek vele. Azonban az graeciai beglerbég segítséggel érkezék, valami fáradt néppel kevesen, és Rasztonicza alá száll[5]lott táborban, mint 6 ezeren, oly nagy félelemmel, hogy csak elfutóban volt éjjel nappal; de ezek nem mertek reá menni, sőt futva sebesen jüttek el Petrina alól.

Az ordinárius ajándékot, egyszersmind két esztendőre valót, megkészté Rudolphus császár, és hajókon Komáromban bocsátá, és frigyét kér török császártól. Ez alatt az beglerbég Sziszeket megszállá és megvevé. Az török császárnak egy hűgafia veszett volt az passával az Szávában az megveréskort. Ezen török császár megharaguvék, az fővezérét Sinan passát kiküldi portai és európai erejével; ki elérkezék és 2. 8bris Beszprimet megszállá. 5. 8bris kijött éjjel az szolgáló nép belőle, Ferdinánd (Speziacasa) volt benne és Hoffkircher, mert annyi sok álgyuval törette, hogy tovább benne nem maradhatának. Az kapitán Ferdinando, az német kapitán is Hoffkircher, foglylyá esek, az többit kit levágtak, kit elfogtak; az magyarokban még is eljüttek volt, de német igen kevés. Voltak 12 százan benne.

Azután Sinán passa megszállá Palotát, kiben Ormándi Péter volt kapitán, 7. 8bris; volt egy német kapitán is benne, két század magával, magyar igen kevés volt benne. Azok közül is sokan az hajdúknak kiszöktek az várbul: az németek pedig meghasonlottak egymás közt, és

reá támadtak Ormándira, és ugyan akaratja ellen is megadták az várat, 11. 8bris, maga csak valamennyire törte volt meg a török; az népében kit levágott, kit lebecsátott.

Onnajt Sinán passa Tata alá indúla. Ez alatt az vármegyékkel Nádasdy Ferencz, Zrínyi György, gróff Ferdinánd Hardek, az több urakkal és végbeli szolgáló népekkel és austriai 700 fegyveressel, mintegy [6] 6000, egybengyültek vala. Innen is az Dunán, az Pálffy Miklós kapitánysága alá valók, tíz vármegye feltámadá, kiket főképpen Illésházy István futa, kére és inte, hogy látván hogy semmi idegen segítségek nem jőne, ne hadnak magokat így el vesztenyi. Ezek is jó és szép szerrel (1000 lovas és gyalog) nép feltámadának, és 14 8-bris Mocsonakon Illésházy István (megmustrálá őket és azután az ország kapitányának kezében praesentálta őket). Valának azok között jó vitéz szolgáljokkal az iffiju úrfiak is: Balassa Menyhárd, Czobor Mihály, Révay András, Gábor és Forgách (Zsigmond) Ezekkel és több végbeliekkal együtt Pálffy Miidós ment Komáromban, s ott táborban szálla, az folyül megírt a Dunán túl való urak, vármegyék és végbeli haddal, kikkel azután általszállának az Dunán.

Ezt megértvén Sinán passa, nem szállá meg Tatát, hanem visszatére Budára, és onnajt eloszla, ott hagyván 5000 válogatott jancsárt és 4000 lovast.

19. 8bris Komárom alól indúla el az keresztyén tábor, és azon éjjel megvevé Fejérvárnak az Beslya várasát ostrommal, tűzzel, de az belső várasának semmit nem árthatának. Azért másnap éjjel elszállván alóla térének, elindulván az szekerek is. Azalatt az török, ki igen vigyázó ellenség, ezt megértvén, Haszán passával gyülekezvén 20,000, azon éjjel egy kis mérfölddel eleiben szállott az keresztyéneknek; kiben ezek semmit nem tudván, Erasmus Praunt, az komáromi kapitánt, az szekerekkel egyetemben elbocsáták haza felé, gyalog és lovas haddal, nem tudván az passa otllétele felől semmit. Azok azért el [7] menvén, az passa jó regvel megüté és rajtok termett az hátra maradott táborra, 42 taraszkkal és sok seregekkel És minthogy jobb része az keresztyén tábornak elment volt az szekerekkel, mindazáltal az utólját úgy megbátorétotta az úristen, hogy szömben állottak az törökkel, 7 vagy 8 ezeren. Jöllehet voltak az fő kapitányokban olyak, és főképen gróff Hardek, hogy meginduljanak és Hartyánnál elmenjenek ők is az szekerek után, azt tanácsolták: de az magyarok nem akartak, és főképpen Pálffy Miklós és Nádasdy Ferencz intették őket, hogy hátat ne mutassanak az ellenségnek, hanem arczól reá menjenek; az minthogy ő az ő szerencséjével először is megkezdette az ellenséget És így az úristen ott az pogányokat igen meg véré, 14 elevent fogtak, 12 ezernél többet levágtak benne, 10 keresztyén nem veszett. 3. 9-bris lőtt ez viadal, és így nagy nyereséggel megtérének; minden falu végén egy török fejet láttál, kit onnajt hoztak.

Ezemben az fölföldi urak is, Báthory István, Rákóczy Zsigmond, Dobó Ferencz, Homonnai István, és az vármegyék, azokkal Tiffenbak is, ki azkor ő felsége generálisa s főkapitánya volt, az szolgáló néppel felindulván, 14.9bris Szabadkát megszállotta. 16d erővel megvették. 20 novembr. Fileket szállották meg, az mely török segítségére jütt, azt jól megverték.

Ezemben érkezett Pálffy Miklós is az ő népével mint hat ezeren, ki ő maga kezdette az vitatását keményebben; 27. 9-bris megadták az törökök hitre.

3. Xbris szállották meg Szécsent; éjjel az török [8] felgyújtotta és ki is ment belőle szökve. Innen Tiffenbakot semmi kéréssel reá nem bírhatták, hogy Nógrádra menjen, hanem az álgyúkkal, az kik vele voltak, és az ő felsége fizetett népével visszatért; sőt csak két álgyút kértenek az magyarok tüle, azt sem adta semmiképpen, hanem onnan visszatért minden hadával Kassára. Az serény Pálffy Miklós álgyu nekül az ő alatta való néppel, kivel én is, Illésházy István, vele voltam, ment az drégelyi palánk alá, az szándékkal, ha tűzzel árthatna neki. 7. xbris vecsernyekorban jutánk közel hozzá; felgyújták az törökök az kastélt, és kifutának belőle. Azonban az mikor ezt oltjuk vala, az várat is, Drégelt, meggyúták estve felé az törökök, és kiszökének belőle. Az mi népünk is eloszlék, mert hideg vala. Az úristen annyira megrettentette az pogányt, hogy ő magok Kékküt, Dévént pusztán hagyák,

azonképpen Somoskőt, Bujákat, Hollókot, és egyes apró kastélokot is elhagyának, kiszökvén belőle.

1594.

Martij 7. igen hideg és rút időben szállá meg Neográdot (Mátyás herczeg, németekkel, magya)rokkal, vármegyékkel, Nógrádot löttette, ustromlotta. (9 die szót adt)ak ki belőle, 10. Martij kimentek az törökök belőle, kiért az budai pa(ssa fela)kaszta az béket Budán érette, ki vörös bársonyban (volt). Ez alatt Zrínyi György, az Dunán túl ki ország kapitánya vala, Nádasdy Ferenczczel felvevék az vármegyéket, és menének Berzencze alá; az török azt, Segesdet, (Szönyt puszt)án hagyák és mind elégették. [9]

4. Maj Mathias herczeg megszállá Esztergamot nagy kevélyen jött németekkel, vármegyékkel, és végbeliekkel; volt 35 ezerén. Az szőlőhegyek felől kezdte löttetni az várat, honnan igen meredeken kellett az várat ostromlani. Jól megtöretvén az várat, az hegyről alá az Duna mellé szállott az tábor, az álgyukat is oda hozták; az nagy várast akarták immár előbb megvenni. Az ráczok, kik az nagy várasban voltak, egyik kaput éjjel megnyitották titkon, és beütvén rajta, megvették az várast az keresztyének. Az várat is meggyútották, és fele igen elégett, eleség, porok is elégett benne. Az sz. Tamás-hegyen is az kastélt megvették az magyarok azomban ostrommal, és oda álgyukat vontak, és az várat, az Vízvárost, kőfalát is innen és az várasbul földig letörék nagyhosszan, hogy lovon is bementek rajta az katonák; Sennyey Sándor, Nádasdy Ferencz hadnagya, fényes nappal lovon bement vala; valami gyalogok taraszkot is hoztak ki az várbul az törésen. Vala az királynak ez táborban egy kevély német gyalog hadnagya, Kurz nevő, 4 ezer német gyaloggal; ez nagy kevélyen azt mondja vala, hogy meg se törjék Esztergamot, ő csak lajtorjánon is megveszi az ő népével; voltak immár hat hétig alatta.

Ez táborban Mathias herczeg vala főkapitán; ez oly engedelmes ember lön, semmi büntetést az táborban nem mivele, és ezokáért sok szántalan emberölések esnek vala; egy nap sem volt, hogy magyart nem öltek; paráznasággal, részegséggel, vendégséggel, kalmáráruval, udvari pompával úgy annira rakva vala az tábor, hogy nem az sz. istennek de még az jámbor embereknek is iszonyú vala benne maradni. Az kapitányok, ha 10 órán az ételhez ültek, [10] délután 4–5 órán részegen keltek fel az asztaltul, ki alunni ment, ki mulatni az mezőre. Mathias herczeg két hétig sem jött ki az táborbul; öt-hat mérföldig mindenfelé az falukot, várasokat mind elpusztították, az szegénységnek minden marhájokat, lovakat, barmokat elhordották pénz nekül, az mezőn vetéseket mind elkaszálták, az lovaknak adták, annakutánna az kévéket is szabadon hordották mint ellenségét, és az lovak alját is abbul vetették meg. Az hadakozó tanács vele vala az herczeggel, Ugnod Dávid, ki felette részeges ember vala, ez mellett két német kapitán, kik soha sem hadba soha nem voltak, (sem) törököt sem láttak, és Ferdinandus gróff a Hardek győri kapitán.

Az magyarok az reménséggel, hogy isten országokat megszabadétja, az Fejérvár alatt való győzedelemhez is képest, nem szánák sem magokat, sem nagy költségeket. Az Dunán innen való vármegyéket, Pozsont, Nyitrát, Trincint, Liptót, Turóczot Illésházy István futá, és inté őket. Az vármegyék is ezekhez képest, kik Pálffy Miklós kapitánsága alatt valának, felindulának. Az Dunán túl Vas vármegyét, Sopront, Zalát futá Nádasdy Ferencz. És így az urak, nemesek mind személyek szerént elmenének, minden portátul jobbágyoktul egy-egy puskást adának, úgy annyira, hogy volt 20 ezer magyar ott. Ezek előtt ország hadnagya volt Pálffy Miklós és Zrínyi György; Nádasdy Ferencznek fizetése volt 300 lóra és 300 gyalogra, mert az ország pénzt is adott vala az királynak minden kaputul fr. 3. De ez táborban herczeg után gróff Ferdinánd (Hardeket, az győri) kapitánt tette vala az herczeg, Ugnod tanácsábul, utánna va(ló főkapitány)nyá. [11]

Ez időben (al)földi urak és nemesek is mind fejenként feltámadtak vala, az király hada is (vele mente)k, mint 8 ezer német voltak; ezek is mindnyájan szállották meg Hatvant. Ennek

segétségül jöve az budai (Haszon) passa, az nagy Memhet vezérpassának az fia, horvátországi beglerbég, Sinán vezérpassa fia, 32 ezeren. Ezeknek az Zagyván eleikben által-menének Báthory István, Forgách Simon és az több urak, nemesek és vármegyék, végbeliek, gyalog, lovas 8 ezer; ezek között volt 8 száz lovas fegyveres. Istennek segétségébül megverték az törököt, és sokat levágtak benne; ismét visszaszállának az táborban. Ennek az tábornak király után Tiffenpak austriai német vala főkapitánya, vicéje Forgách Simon. De ezek is nem veheték meg Hatvant, szokan veszvén az ostromon, és elhagyák.

Esztergamot hogy megszállották vala, egy sáncz-vető mester mellé, kinek Perlin vala neve, ki azután Győrt el segété árolni gróf Hardekkal, ada éjjel hódvilágon az herczeg ezer német gyalogot és egy magyart, hogy megkerülje az várast és sáncz helyeket nézzen. Mennek volt az nagy váras mellett, az török temetés között és az váras között; az nevezetes török temetésen darab köveket ástak fel, mintegy singeseket, kissebbeket nagyobbakat. Meglátván ez köveket a németek, töröknek alétván, mind egyig elfutának, és fegyvereket is elhányák, csak Perlin az magyarral maradának. Ez dolgot Perlin az herczegnek megbeszélé. Az nap elmúlik az sánczhányás. Más éjjelre esmeg válogatott 1000 németet és 50 ma[12]gyar gyalogot adának melléje. Azokkal az sz. Tamás hegye alatt megyen vala; megérzik az törökök, és ketten mezételen szablyával kijövének az hegyoldalra, mert itt kastélt csináltak vala, és 75 török volt benne. Meglátván éjjel az két törököt az németek, ismét mind elfutának, elhányván fegyvereket; az 50 magyarral megmarada Perlin, és megjárá az sánczhelyeket: ez dolgot sok urak és köznép előtt én Illésházy István, hallottamra, az németeknek szömébe vetette vala.

Ez Esztergam előtt az szőlőhegy felől napkelet felől szállottak vala meg az Duna-kapuhoz, a hun az híd az Duna-Kakati Párkány alatt volt; innen jó módon megtörték vala az falát az várnak. És miért-hogy az törököknek az várban minden élések elégett vala az várral egyetemben, az Dunán is semmi élés és semmi segétség be nem mehet vala, az török megrémülvén, megadta vala immár az várat; de miért-hogy az németek onnan megostromlottak volt valami kevesen, és nem mehetek az törésen fel, az magyar tanács ellen kivonták az álgyúkat az sánczbul, és más felől az sz. Tamás hegye felől szállották meg, s mind naszádokon és mind az hidon Párkánból megszabadúla utjok; három béket vetének beléje, és sok néppel 3 vagy 4000 törököt. Ez idő közben az sárga szilva megérek, az németek halni kezdének, betegedni, úgy annyira: 12,000 gyalogja volt az királynak, azonban 2000 elő nem állhata. Az török szüntelen kiütött reájok az sánczokban szüntelen hordotta őket, úgy annyira, hogy magyar drabantokkal kellett az sánczot megőriztetni, és úgy nem mert oztán az török reájok kiütni. Kiáltottak az törökök az fokon, mondván: Menjetek haza, magyarok, vitézek, [13] hagyjátok itt az részeges német disznókat nekünk, hogy tanétsuk meg őket hadakozni. Innen is, az mint folyúl megmondottam, igen megtörték vala mind az várat s mind az Vizvárost, háromszor ostromlottak, de mindenha igen kevés népet rendeltek az ostromba, úgy annyira, hogy 60 s hetven alig (ment) az törésre benne; az németek az lövés előtt lefeküdtek az árokban. Ezeket is az ostromokat mindenkor vasárnap rendelek, az mely napra az török is mindenkor jól reá tartott és készült, és így sok jó vitéz szegény magyarokat vesztének, tíz egész hétig alatta levén, mezőn pedig semmi ellenségek nem volt. Azonban hírét hallák, hogy Sinán passa az török császár hadával jö; felgyújták az esztergami nagy várast, és általköltözének az Dunán Kakat felé, gályájokat, vizi(eszközöket Komárom felé kezdi föl)vonni az Dunán. Ezután 3 héttel érkezek el Sinán passával (Karman) beglerbék, Misili beglerbék, Anadoli beglerbék, volt két száz ezeren, (és menten) mene minden hadával hertelenséggel Tata alá. Ez Tata az győri kapitán (birodalma) alatt vala, Paxi György vala hadnagy benne, 60 lóval, 100 gyaloggal, 50 némettel. Innen mind az port s mind Paxit az esztergomi táborban vitte volt az győri kapitán magával, és csak egy nappal bocsátta be őket azelőtt hogy szállotta az Szinán passa; ez Szinán passa fővezére vala az üdőben török császárnak. Port is, a kit Tatában Győrből akartak küldeni, az úton az törökök elnyerék 18. julij, és mindjárt Tatát álgyúkkal lütetni kezdé. Megrémülvén azok, kevesen is levén, 4.

napra megadák neki 22. julij. Onnan Szinán passa mindjára Sz. Márton alá mene. Sz. Mártonban főapát úr vala Baranyay Pál, és király számára volt Zádor János; [14] ezek kevesen lévén, megadák hűtre az várust; ömagokat, mind Tatábul és innen békével elbocsátá őket, rész szerént le is vága benne, el is bocsátá benne: az ő régi szokások és módok szerént az törökök hiteket nem tarták meg. Ott sem késék semmit Szinán passa, népet hagyván mind az 2 várban, 31. Julij megszállá Győrt

Ezemben az tatár chám császár százezer magával az Neszter mellett Podóliára jövé, az havasokon Husztnál Magyarországon jövének által; kiket noha az lengyelek nagy haddal leselének, lengyel cancellariussal együtt, Samoisius Jánossal, ki Lengyelország hadnagya is vala, de héában, mert valami ál gyalogutakon bekével jövének Husztnál Magyarországon be. Ezekre reá gyűltek vala az alföldi urak is, Báthory István, Rákóczy Zsigmond, Homonnay István, Balasy (Balassa) Ferencz, és egyéb főemberek is az vármegyéből és az végekből is; szorgalmaztatták az kassai főgenerális kapitánt Tieffenbakot, hogy az német fegyveresekkel és németekkel ő is elstetne hozzájuk, de ez, az ő módja szerint, igen késén indúla. Báthory István az több urakkal egyetemben, értelme vala az váradi és erdélyi haddal is, hogy azok is, azon napon és órában azon helyen lennének, hogy az tatárokkal megvínának. Vala akkor Erdélyben vajda Báthory Zsigmond, Báthory Kristófnak az fia, iffju legény, ki minden tanácsi ellen az üdőben arra indóztatott vala, hogy mind Moldvával, Havasalföldével egyetemben Rudolphus császárhoz hajolna, kik azelőtt török császár birodalma alatt voltak; de az urak, az ő tanácsi, Kendy Sándor, Kendy Gábor, [16] Kendy Ferencz, Báthory Boldizsár, Iffju István, Somlai Báthory István, az cancellarius Kovacsóczi János, az ő pártjokkal minnyájan ebben fölötte nagy ellent tartnak vala, és annakutánna az erdélyi hadat nem bocsáták az tatárookra, sőt az vajda akarátja ellen sok ajándékot küldének az tatár chámnak. És ez okáért Báthory István kevesen lévén, nem vihata meg az tatárokkal; harczot adott vala azért nekik, mely harczon az jó híres neves Balasy Ferencz megöleték az tatároktul; ennek az bátyját, Balasy Bálintot, Esztergam alatt lötték vala meg. És így az tatár békével jára minden hadával, és onnan Győr alá jöve Sinán passához.

Győrt Sinán passa csak egyfelől, az dombról ki napkelet felől vagy, 6 álgyúval kezdé lüttetni s töretni; de semmit nem fog vala Győrnek az falán, és azért az városban az házak köziben és az bástyákra lövet vala inkább. Ez alatt az jancsárok kevés napig az árok-hátra ásák be magokat, és onnan földet kezdenek az árokban hánni, de ez az földhányás semmit sem ártott az mély ároknak. Ez alatt ki is ütöttek az sánczokra az várbul, és sok kárt töttek az törökökben, az álgyúk kerekeit is elvagdalták.

Esztergam alól az német, az ki immár nem sok vala, az magyarok is az közel való vármegyéket is felvették vala, mind füstönként, mind urakot, nemeseket és a pórokat, és táborba szállottak vala Győr mellé az Duna belől Réfalunál. Vala (főkapitán) Rudolphus császár öcscse Mathias herczeg, utánna margróf Ferdinánd (herczeg fia Filipinától). Az Mathias herczeg és margróf is, nem csak hogy tudatlanok valának (az hadakozásban), de ugyan természet szerint puha és lágy emberek és gondviseletlenek valának: [16] (vala)mit tanácsban végeztek regvel, délig az elbomlott, és valamit délután végeztek, estveig ismét elbomlott; hadnagyokkal nem tanácskoztak, hanem hadakozó tanács Ugnod Dávid az társaival és egyéb iffju herczegek.

Az magyarok elöl Dunán innen Pálffy Miklós vala ország hadnagya, és mindennél többet véli vala magában hogy értene, az németekkel ért vala. Másik ország hadnagya Zrínyi György az Dunántúl vala; ez az sátorátul nem megyen vala messze, malozsával, osztrigával igen vendégli vala az főfő urakat; laknak vigadnak vala ez iffju kapitányok, gondot egyik sem viseli vala, dúlás, fosztás, szegényember-nyomorgatás bővelkedik vala az táborban; az alját is az lovaknak búzás szalmából vetették meg; valami utálatos bönököt gondolhat ember: paráznság, emberöldöklések, in summa mindennel rakva vala táborok ; az isten kimene közülök, és megvakétá őket.

Szinán passa látá hogy lövéssel Győrnek nem árthatna, szekereken Esztergomról hajókat hozata, és az szárazon hidat készítetté hogy Vének falunál az Dunára hozza, és az körösztýén táborra jövéen rajta, ezt sok napig faragatá, készítetté. Ez alatt az árok vizén éjjel által küldött, és az téglákat kiszedette az nagy temérdek köfalbul, kit eszekben vevén, az várbul reájok ötöttek, és benne megölték az ásókat

Sokan szólottak és mondon mondták az főkapitányoknak, hogy az török hidcsinálását semmire ne vegyék, reá gondolnának, földhalmokat vagy jó sánczokat csinálnának az Duna mellett, kiből taraszkokkal elvernék az hidat. De az kapitányok ezt csak vígan lakással múltatták el. Az óráját s az napját is megmondották az pribékek, az mikor az hidat reá [17] akarnák hozni, de ugyan semmi gondjok nem lón reá. Ez idő alatt, még az hidkészüle, az tatárok és törökök is sok szántalan kákát kötöttek kévékben, és azokon, lovakon is Vének falunál neki jüttek az győri Dunának, és csakhamar 3 ezernél többen általúsztatának. Ezekre a táborból reájok rohanának, és csakhamar visszaverték őket, sokat levágván benne, az Dunában is sok vesze benne.

Elkészülvén az hajóhíd, estve szemlátomást el kezdte Sinán passa az hajókat ökrökkel az Dunára vontatni, virradtig mind csinált rajta, az Dunapartra sok álgyúkot, taraszkokat vonatott, és így senki nem bántván, szabadon költözék, hajókon is estén, éjtszaka. Regvel az táborbul seregek mentek ki eleikben és reájok; az török az Dunapartról ugyan rendet lütt az seregekben, mely lövés miatt sok jó vitézek vesztenek el; az jó vitéz Révay András úrfi is ott vésze az taraszklövés miá. Az nap által nem úzhetek az törököt, hanem visszaszállának az táborban; azon éjjel ismeg több török költözék által. Az német tábor is éjjel mind költözött által az hídon Óvár felé; másnap reggel 10. Sept, senki nem bántván az német tábor, elindula az tábor helyérül, az szekereket minden őriző nekül Hedervár felé elindétották, az seregek az hídon által Óvár felé menének; senki nem üzte őket, azt alétván az török, hogy azért indultak meg, hogy őket az álgyúktul küljebb vegyék, és úgy vinának meg velek. De ezek menten elfutának, az port is, ki az táborban nagy rakásokban volt, felgyújták az németek. Ezeket jól látván az török, az szekerekre és az táborra esék, csak az gazdagsággal rakottak nem üzék az hadat, hanem békével Óvárhoz szállának. És onnan, minthogy szekerek, sátorok elvesze, mind eloszlanak. [18] Herczeg Mathias Pruckban szalada, onnan Bécsbe beljebb szalada. 5 ezer társzekérnél többit nyerének sok egyes gazdagsággal és hadakozó szerszámmal.

Áz török közelb szálla Győr alá, kiben magyart nem hattak vala följobb 60. Főkapitán Ferdinánd gróff a Hardek vala benne, egyéb fő de rossz németekkel és olaszokkal, 7000. többen, élések, porok és minden szükségek bőven meglevén. 29. 7-bris megadá az várat Sinán passának, ő magát az olaszokkal békével bocsáták, de az hitván németekben sokat levágának és rabbá tövek, kiért 15. Julij Bécsben ez gróffnak és Perlinnek fejét vevék az császár akaratjából.

Innen Sinán passa Komárom alá szálla; ebben Erasmus Praun német kapitán vala, vicekapitánja magyar, Starsich Farkas; sem népe, sem élése elegendő az várban nem vala, hanem vízen Újvárbul Pálffy Miklós küldött vala népet és élést belé. Hidat vettetett vala Sinán passa által az Dunán, (és a városból szállotta vala meg) Komáromot, az Dunán túl is törette, innen is, de az álgyú (azon sem fogott), hanem az házakot törette benne. Ez időben Csarlóközben (fel s alá jár)ának szabadon az törökök zsákmányra ; Báron háromszor vertette meg (őket) az Illésházy István, és több helyeken is fogták és verték meg az zsákmányos törököt.

Ez idő közben az alföldi magyar urak is és oda való fegyveresek érkezének, kiket császár segítségre küldött vala, szép hadat, Csehországbul egy segítség érkezek. Itt ismég egyben gyülenek mint [19] 30 ezeren, nagy félve rettegve Püspökire Csarlóközben szállának; azt az török megértvén, ki kezd aprónként Csarlóközbül készülni, kinek hire jöve az herceg Mathiásnak, és 25. 8-bris Püspökirül elindula az tábor Sz. Mihály falvára, 27. Nyárasdra szálla. 28. Sinán passa elhagyá Komáromot álgyúiban is, és általköltözék az Dunán, hidat is

elbontotta, és harmadnapra elmene egész táborral. Itt veszteg lön az tábor usque 4. Novembris héjában, és eloszla; még ott fekvék, az egész Csarlóközt elpusztéták, mert herczeg Mathiás senkit vétkéért meg nem büntet vala, szabad vala minden latorság, kiért az úristen semmi szerencsáját nem mutata; vesztének Győrben és az táborban többet 300 álgynál és taracznál, sok port, glóbist, élést hagyának benne.

Az Győrnek veszedelme elrettenté nem csak az magyarokat, kik teljességgel azt aléták, hogy mint teljességgel Görögországnak és egyéb országoknak, kik mindenestől török birodalmában estének, úgy leszen immár Magyarországnak vége. Egész Olasz- és Németország is megrettene. Rudolphus császár mind pápát, Filep királt és minden fejedelmeket, országit megkeresé, segítséget kére tőlök, kik nagy segítséget ígérének neki, mind pénzt s mind népet. Az magyarok is nagy adót vetének magokra; minden portáról az pór ember fr. 9., az ura adjon fir. 6. és így minden portátul 15 fr. Ez mellett minden rendbeli embereket megrovának. De mindezekhez kevés bizodalom vala, mivelhogy elrémültek vala az török hatalmasságátul. [20]

1595.

Azonban *ubi deficit humanum auxilium, incipit divinum*. Egy új csillag is láttatott vala az eget. Az erdélyi vajda, Báthory Zsigmond, ki igen iffju, 20 esztendős vala, praktikát indéta az moldvai és havaseli Mihály vajdával, és elhajlának az török császártul, és hajlának Rudolphus római császárhoz. Mely dolog nagy csoda lön, hogy az török császár *alioquin in summo gradu potentiae* levén, az római császárnak is Győr alatt hadát, öcscsét megvervén és Győrt meg vevén, *desperatis rebus Xtianorum*, ellene támadának török császárnak. Ez erdélyi vajda iffju nem hadakozott, értéke, tanácsa ahoz nem levén, mert fő tanácsinak, Kendy Gábornak, Sándornak, Báthory Boldizsárnak, Iffju Jánosnak, János Gálffinak, Kovaczóczy cancellariusnak, Bornemisza Jánosnak ez miatt fejeket szedette vala; kit mikor sokszor sok példákkal dissvadeáltak volna hogy ne hajoljon az német birodalomhoz, mert az Erdély immár kétszer késértette volna meg, és mind kétszer mind magokat s mind országokat elvesztették volna, magokat sem ótalmazhatták az törököktül, nem hogy Erdélyt oltalmazhatnák; és mikor sok igaz rátiókkal nem persvadeálhaták uroknak, azután elárulták, és jobbnak vélték hogy egy ember veszszen el, az vajda, hogysen az ország; Erdélyből ki is igazétották volt. Mely dolgot kezekben kapván, megöleté őket. Végeze azért az római császár Prágában az erdélyi vajdával: Imperiumbeli herczeggé tevé, és nagyobb kötelességnek okáért, hűgát adá neki, az styriai Károly herczeg leányát, Krisztinát, kit az anyja in Julio bevín Erdélyben tisztességes comitivával, és feleségül adá 6. Augusti Báthory Zsigmond vajdának. [21]

Ez alatt Havasalföldében, Moldvában az tatárokat, kik nagy prédájokkal (onusti Gy)őr alól Magyarországba sok rabokkal, szekerekkel haza mentek vala, meg(veri a) vajda népe, minden prédájokat tülök elnyerték, és sok várakat, vára(soka)t Havasalföldében és Moldvában elfoglala, az törököt benne mind levágá. Sok áros török lakja vala; és azon az télen fölötte sok károkat tön az török császárnak és bosszúságokat. Valahová hada indúla vala, csak igen kevesen is győzedelmet vöttek az pogányon. Ez dolgot török császár igen báná, és sokáig szép szóval, követi által, sok ígéletivel, fogadásival jár vala az erdélyi vajda után, mert az havaseli Mihály (vajda és módvai) Áron vajda, hittel valának kötelesek az erdélyi vajdának) és tőle függnek vala, (de semmiképpen magához nem hajthatá, és azért Sinán passát, ki fővezére vala, és ki Győrt megvevé, *qui et Persas debellaverat*, nagy hadával reá bocsátá, és Gyorgyónál Havasalföldében hidat csinála Sinán által az Dunán.

Az római császár hadát kikeletre megindétá, és főkapitánt ada népének, Mansfeld Károly gróffot, kit herczeggé is tett vala. Ez igen tudós és bölcs, s fő hadakozó ember vala, Olasz-, Német-, Flandria országokban szerencsésen sokat hadakozott vala; de mind ezek fölött igen istenfélő vala, semmi dülást, fosztást tenni nem engedett, és csak kicsin kárért is megöleti vala az rossz németeket; Samarjában Csarlóközben fölakasztatott egy németet, egy sáskévéért kit levont volt egy pajtárul. Ez az németeknek sokszor sok szóval eleikben adta, hogy ne

legyenek háladatlan az magyaroknak, kik sok és nagy országokat elfogyattak magokkal egyetemben az körösztyénség mellett, és minket németeket régen kiüzött [22] volna az pogány országunkból, ha ezek nem voltak volna. Csak egy magyar drabantnak is süveget vett vala, és igen böcsüllí vala őket. Ezt látván az németek, szokások és természetek ellenök is nagy szeretettel mutatták magokat az magyarokhoz, ugyanira, hogy az volt jobb német, az ki az magyarnak tisztességet tehetett, viszont az magyar az németnek. Az tábor körül való falukban senki fejéért egy tikmonyát pénz nélkül el nem mert venni. Ennek vicéje vala az Purgai margróff, Ferdinánd ausztriai herczeg fia Filippinátul (Welser), ki kevés segítségvel lön Mansfeldnek, mert tudatlan vala az hadakozáshoz. Egy olasz herczeg is vala vele, ez az álgyszerszámmal bír vala, Don Zovan (Medici János) nevő, florentiai herczeg nemzetségéből való. Magyar főkapitán Pálffy Miklós vala mellette, az ide fel való magyar uraknak és vármegyéknek hadával, gyaloggal, lovassal. Austria is 1000 huszár lovast fogadott vala, kik előtt Thonhauser vala; Morvaország 500 lovast, kik előtt Forgách Zsigmond vala főkapitán.

Nagy csendességben hertelen 1. Julij megszállá Esztergamot, és nagy gyorsan erős sánczokkal körülvevé, erőssen kezdé töretni. Az esztergami Aly bék belőle kirekedett vala, és azután nappal vizen nagy viadallal 1000 magával bemene Esztergámban. Az görögországi beglerbék és az budai passa megsegéteni eljövének Esztergomot, és Esztergomon túl egy mérföldnyire táborban szállának. Nagy erős harcokat adának az köröszténeknek három napig; azután nappal 4. August. az török minden hadával, ál[23]gyuval, taraszkjával, reá üte az táborra, és az esztergami vár felé mene az sánczokra. Csináltatott vala ez Mansfeld gróf az Látóhegyen Esztergam előtt egy kastélt, abban sebes taraszkokat vonatott vala. Az Sz. György mezején is két kastélt, egyet az Duna mellett, az másikat az hegy ódalában. Ezekből és az sánczokból és álgyúkból igen meglövöldezék az törököt. Azonban az keresztyén had is megindula rájuk, megfutának az törökök azért, de nem messze üzetének az tábortul, és azért nem sok vesze benne. Azonban híre juta, hogy elhatták az táborokat az törökök, felüle még másszor az tábor, és zsákmánt tön az ő táborokban és sátorában. Nem sok nap múlva megbetegedék az jámbor Mansfeld, vizen Komáromban vitetek 14. Augusti, ott meg is hala, kit az magyarok igen bánák, s meg is siraták.

Hogy ez jámbor fejedelem meghala, jöve az táborban (Mathias herczeg, és lön feje az) tábornak. Az pápa hada igen forgolódék az Esztergam megvétélén, (kecskelábakat) vittek az kőfal alá, azt . . . tával befödtek és vizes ökörbőrrel, hogy ne (gyújth)assák porral az várból, és így szöntelen fásasztottak, lövöldöztek be az várban. Látván az pogány hogy tovább nem tarthatja, megadák hitekre, és 1. 7-bris kimenének minden marhájokkal, valamit hátokon kivihetének. Innen egy része az táborban Pálffy Miklóssal, ki azkor ország hadnagya vala, és Don Soványal, florentiai herczeg öcscsével, ki magister alterarium vala az táborban, Visegrád alá menének; dél felől igen letörék az falat, harmad napra megadák is az várat.

Ezemben minden szabadságot, gonoszságot cselekesznek vala az Mathias herczeg engedelmessége miatt az németek; végre az bolonok, kiknek hadna[24]gyok Svarczenpurg vala, miérthogy fizetések nem vala, kiszállának az táborból az falukra, Garam mellé, és az Erdőhátra, kik lovas gyalog voltak 3000. Ezek ott rettenetes nagy dülást fosztást tevének, embereket ölének, szüzeket, jámbor asszonyokat sokakat rontanak. Ezekhez képest több németek is az táborban nem akarának szolgálni. Az pápa hadában is belé eszek az dög, igen halnak vala, és azért magát az Duna mellé, Tar mellé, szállottak vala, mert ezemben Mathias herczeg Esztergom alól innen szállott vala az Dunán Mátyusföldre felől. Es így az sok szántalan kóborlás miatt elvevé eszeket az szent isten. Vác alá indultak kétszer is, és eszeket vesztette az úristen, és sehová nem mehettek; ismét visszazállottak, és így az egész nyarat héjában és semmiben mulatták el, sok pusztítással és szegény Magyarországnak nagy kárával s nyomorúságával eloszlanak; hagyák benne némettel, magyarral Pálffy Miklóst kapitánnak.

Az idő alatt az erdélyi vajdával Báthory Zsigmonddal végezett az római Rudolphus császár, hogy ő hozzá hajolna török császártól, micsoda conditiókkal, azt az ország végezésébe beírták 1595. Ezen folyúl Mária Krisztinát, Károly herceg leányát s maga atyjafiát, házastársúl neki adá. Ez Károl egy ember gyermeke vala Maximilián császárral, Styriát, Karniolát, Karinthiát bírja vala. Ezt az leányt az édes anyja és Maximilián herceg vivék az erdélyi vajdának Erdély határáig: onnan Maximilián visszatérvén, az anyja szintén Gyula-Fehérvárban késéré, és ott 6. Aug. 1595. menyegzője lön; azután az hercegné onnan ment lengyel királyhoz, Zsigmond nevöhoz, mert annál is leánya volt. Ez idő alatt Sinán [25] passa, az török császár erejével, Havas földében az Dunán Gyirgyónál hidat csinált által, és Havasalföldének nagyobb részét elégeté és elrablotta, miérthogy Havasalfölde és Moldva is az erdélyi vajdához adták volt magokat, és vele egyetemben az római császárhoz Rudolphushoz hajlottak volt.

Sinán passa csinált két erősséget Havasalföldében, Bukerest és Tergovistyát. Az menyegző után 27. Augusti, az erdélyi fejedelem Brassó alatt táborban szálla; küldött volt neki az római császár 12 száz fegyverest, ő maga is volt 35 ezeren. Sinán passa több volt 100 ezernél. Az Brassó havasán gyorsan általköltözék az vajda minden népével; az Havas alatt meggyónának mind az keresztyén vitézek, és elvégezek egymás között, hogy török császár erejével megvinának, ki csak 5 mérföldön vala immár tölök. Reá indulának, hogy vele megvinának; Sinán passa hátra szálla előttök Tergovistya alá; ezek utánnok levén, az egyik erősséget, Bukerest, gyorsan megvevék, sok élést, álgút, port, golóbist nyerének benne. Az benne való törököket mind levágák. Onnan mindjára Tergoviscsa alá indulának, és hon Sinán passa az ő táborával vala; ott sem várá meg, hanem Gyirgyó alá, az hídhöz, kit Dunán által csináltatott vala, szálla. Az erdélyi fejedelem, mind Tergoviscsa alatt, mind Bukerest alatt látván hogy az török tábor elment előtte, lováról leszállván, az egész tábor előtt térdre leesett, (felszóval hálákat ada az) úristennek, hogy nem ő előtte futnak az ő ellenségei, hanem (az istennek színe előtt. Ezt) az Tergoviscsát is csak gyorsan megvevé. Sinán passa nem bízék népiben, (hanem) az hidon az Dunán túl kezdé népét költöztetni; azonban oda is utánna (mene) az fejedelem, [26] és az utólját innen éré, s meg is veré igen, igen sok marhát (nyere töl)ök, taraczkot, álgút száznál többet, sok port. Gyirgyót is vittatni kezdé és megvevé. Az időben mintegy 22 esztendő s iffju legény vala. Végét érvén ezeknek, szép békével jöve Erdélyben. Még ő oda jára Sinán passára hadával, az lengyelek Samoczky Jánost, főcancellariusokat és hadnagyokat reá küldék Moldvára, és elfoglalák magoknak. Az római császár és az pápa, Clemens VIII., reá bírák az erdélyi vajdát, hogy Moldvának békét hagyjon és hogy ők az lengyelekkel megalkodtatják őket.

1596.

Az Rudolphus római császár ismég minden országiban gyöléseket hirdete. Adának az Imperiumból az német fejedelmek, hercegek, szabad városok és egyéb státusok, azonképpen Ausztria, Slézia, Morva is, fegyverest az erdélyi fejedelem mellé 16 százat, és másfél ezer gyalogot. Azon erdélyi fejedelem januariusban csak kevesed magával kocsikon Prágában felment volt császárhoz; és másodharmad magával udvara népének, az kik vele voltak, előttök járt, és minden fő városokat, helyeket megjárta és megnézett köz ember képében. Segétséget kére az császártul, ígért az császár neki minden holnapra 24 ezer fr. és 5000 embert. De ezt meg nem adá, hanem igen későn Ausztriában küldé neki ez folyúl megígért fegyverest és német gyalogot.

Az török mindjára kikeletben megindula, és májusban Lippát megszállá; Lippában Barbély György vala kapitán, az törökkel tatár is volt 1600. Azok onnan nagy rablást tének, de Lippának semmit sem árthatának, mert az benne valók igen vitézkedének. [27]

Azonban az erdélyi fejedelem is népét egybengyőjtván, mintegy 25000, segétségére indula Lippának, kit az török meg nem mere várni, hanem elszálla Lippa alól; kinek utánna mene az erdélyi vajda, hogy megvina velek. És noha az török sok vala, de sohon meg nem várá, hanem

Temesvárnál; oda is utánna mene, és onnat is előbb indúla az török, az utólját igen megveré, álgujokat is elnyeré tőlök. Ez occasio adatván, ugyanazon mezei készülettel megszállá Temesvárat, lötteté s vittatá; de nem levén elég álgúúí és ahoz való készületi, nem veheté meg. Ezenben az tatárok éjjel nappal tábora környül forgottak és táborát háborgatták.

Ezekre reá készültek, és ugyanott az tábora szélin megveré őket; és mind táborokig őzé, mely tábor 3 mérföldnre volt túle. De az tatár táborát is elhagyá, és az ki elszaladhata, elfutott. Táborát felzsákmányolván, visszamene Tömösvár alá, és onnan ismég visszamene Erdélyben mind népestől, mert Havasalföldet felette féltette az tatároktul, Erdélyt az lengyelektül és az moldvaiaktól.

Ez idő alatt Dalmátiából az körösztýének, kik az török birtoka alatt voltak, küldöttek két barátot fel az római császárhoz; azok által hivségre ajánlották magokat, és meg is esküttek reá, kinek bizonyosságának Klisszát, az nagy erős várat megadták az Zrinyek kezekben császár birodalma alá. Az török mindjárást megszállotta Klisszát; Lenkovics, az horvátországi generál, az tengeren hajókon 16 század magával, válogatott vitézekkel segítségére ment, az ott való földnép is jöttön jött mellé, mint 2000. Az török táborban is az ki földnépe volt, azokkal is értelme volt. Lenkovics azért az török táborra reá [28] mene, kik az vár alatt valának, és az török mellől az föld népe is megfutamék, azon török is kevés harczt adván, elfuta. Ez Lenkovics népe nem üzé messze az törököt, minthogy gyalog nép is vala, hanem az tábornak esék prédálni; eszében vevén azt az török, megfordúla nékik, és felette megveré őket; csak kevesed magával szalada az Lenkovics is az hajóihoz, az kin visszajöve. És noha ő az várat éléssel s néppel jól megrakta volt, de azután hamar nap megadák az ellenségnek. És így vesztek nagy jó szerencséjeket, egy ország foglalni 16000 embert bocsátván.

Az magyarországi gyűlésben azt végezték vala, hogy minden portától mi(nden pór ft. 9 adjon), ezzel hogy hópénzes gyalogot fogadjanak. Annak felette (minden úr, nemesember) ismég maga erszényéből minden portától ft. 9 adjon, népet (hat holnapig) minden 4 f. egy lovast. Ennek felette minden rendbéli embereket (megrovának). Tevé az császár az Imperium akaratjából az öcscsét Maximilián herceget hadnagygyá, vicehadnagygyá Svarczenburgi gróffot; Dunán innen Fátiráig az Pálffy Miklós vala ország kapitánya. Ez az alatta való vármegyéket mind felvevé, és táborba szálla; érkezének német gyalog és fegyveresek is, mintegy 8000, kik Óvárhoz szállának. Ez időközben bizonynyal kezdék hirdetni török császár személye szerént való kijövetelét, de az kevély németek semmiképpen nem hinni akarák.

Vala szándékjok hogy Pápát szállának meg, de hamar akaratjokat megént megváltoztaták, és Csarlóközön Komáromnál hidon általköltözének, és egyenesen Vác alá menének. Az török abban meg nem várá őket; felgyújtván, pusztán hagyá 25. Julij. Az [29] több néppel is Maximilián herczeg Pozsonyban érkezék, és Vác alá az táborban mene. Volt ez tábor 10 ezer fegyveres, 15 ezer gyalog, magyar is 6000, mindenestül 30.000 voltak, de héjában.

13. Augusti elindulának Vác alól, és 15. Augusti Hatvant megszállák. Oda az alföldi had is Tiffenpacchal, mint 5 vagy 6000 jövének. Annak vizét elvevén és megrontván, az bolonok kérvén első ostromot magoknak, kik semmit sem árthatának néki, hanem jó módon elveszvének benne, visszatérének, mert visszaverék az ostromról őket. Azután mind német magyar ostromlotta napestig; azok is nem árthatának neki. Az török is immár elfáradván, betakarodott volt az bástyákról. Azonban Pálffy Miklós egynehány magyar gyalognak, kik az fal alatt maradtak, tüzes szerszámot küldvén, felgyújtatá az várat. Ugyanazon tűz alatt mindenfelől ostromnak futottak, és megvették az hajdúk; volt 2000 török benne, asszonyember és gyermek is volt másfél ezer benne, azokat mind levágták. Valami kevés részt asszonyokban és gyermekekben elhoztak, de azoknak is az nagyobb részét útjokban az németek levágták.

Ez idő alatt az török császár Nagy-Szegedre érkezék. Megértvén ezt Maximiliánus herczeg, megiedvén minden hadával vissza Vácra jöve, onnan Esztergom alá; Tiffenpach is Eger felé szálla az ő népével, Hatvant meggyújták, pusztán hagyák, minden hadakozó szerszámával.

Nota. Győr alatt Sinán passa frigyét kívánt, kit az németek nem akarának, azután megvevék Győrt. Teletszaka is mind velenczések által, mind angliai királyné által frigyét kíván vala az török császár, de ezek hallani sem akarák. [30] Most is török császár Nagy-Szegedről az angliai asszonnak követivei secretáriussal felküldé császárhoz, és küldé 20 rabot, kik Kraykovics szolgái voltak. Ez Kraykovics orátor vala Konstantinápolyban, ez idejében bomlott fel az frigy; az kik pedig vele voltak, mind rabbá lettek. Az római császár csak szemben sem lön az angliai királyné asszony követével és secretáriussal, hanem Bécsben megtartóztatá őket. Ezen időben az erdélyi fejedelemhez is egy csauzt küldött volt, az által is kívánta az frigyét, de az császár nem akará elvenni.

Tanácskozáának azért, értvén hogy az török császár Egret meg akarja szállani, azt végezek, hogy mind az három had egybenjöjön, Maximilián herczeg az erdélyi fejedelemmel, Tieffenbach az alföldiekkel, és hogy Egret megsegétsék. Visszamene azért Esztergom alól Maximilián herczeg Vácra. És az török 22-ik Septembris megszállá Egret, erőssen is vittatá, és sok helyen porral is felvetteté; 4. 8-bris az alsó várat megvevé. Főkapitán Egerben Nyáry Pál vala, melléje bocsáták vala egy cseh urat, Kerska nevőt, és gróff von Thurnt (1500 bolonnal, né)mettel, magyar 1000 volt csak benne ; azoknak is az (alsó vár meg)vételekort inkább mind elvesze. Megrettene az idegen nemzet az (várban, és) pártot ütének, reá támadván kapitányokra, szót adának az töröknek (kapitányok) akaratjok nekől, hogy hitre ők megadják. Ez alatt be is bocsáták az törösen az törököt; azonban azért Kerskát az cseh hadnagyot és Beseney hadnagyot két káptalanpappal kiküldék török császárhoz , hogy az ő hitelekre megadják. Az condiciókkal meg nem alkuhatának, mert láták az törökök, hogy kezekben az vár. Az cseh urat az császár ugyanott meg[31] fogá, Beseney Györgyöt vissza bebocsátá Egerbe az két pappal. Ez papok nem kevesebbé sollicitálták az vár megadását az idegen nemzettel együtt. Ott az törökök fegyvereket, mindeneket elvevék, Nyáry Pált, Barcsay Jánost és egyéb fő népeket fogva vivének el; az bolonokot, németeket inkább mind levágatá, az magyarokat nem öleté, hanem rabbá tevé. Ezt pedig azért cselekedte, hogy Hatvanban az németek s bolonok mind leányt, asszonynepet, gyermeket levágának, és az törököknek holttesteket hogy megnyúzták vala.

Ez idő alatt az erdélyi fejedelem sollicitálta Maximilián herczeget egynehány követe által, hogy Egret megsegéljék; Pálffy Miklós is, és igen futa az német hadnagyoknál, sőt az vármegyékre is az herczeggel irata, és maga is íra, hogy fűfönként feltámadnának és Egret megsegétenék. Azért az veszedelemhez közelb vármegyék, mind urak, nemesek, parasztok fűfönként feltámadának; az messzebb való vármegyék minden portátul adának egy puskás gyalogot, az nemesség inkább mind személyek szerént az urakkal elmenének, noha az ezféle gyalogokban sokan vissza is szöktek vala.

Az alföldön vala akkor generális kapitán Tieffenpach német, ennek tisztei alatt vala Eger. Noha minden nap küldhetett volna segítséget, de gondviseletlensége miatt semmit sem küldé, noha az várból szüntelen könyörgöttek neki az segítségéért. Filek tájára hogy érkezek az herczeg az haddal, onnan 1000 magyar gyalogot és 1000 németet is bocsátá Pálffy Miklóssal, kik között az öcscse Pálffy Péter fia is vala segítségre az várnak, de be nem mehe[32]tének, mert azelőtt az török egy nappal immár benne volt

Megérté azért török császár, hogy immár az erdélyi vajda is minden hadával Maximilián herczeghez jutott volna, és hogy nem messze volnának az tábortól; reájok küldé fő két passáját 40 ezer válogatott emberrel, és 41 taraszkkal; az Köröszös Sáros vize mellett szálla meg az passa. Az mi hadunk ebben semmit nem tudvala, hanem estve felé hogy hozzájok közelgetnek az ellenség úgy vevé eszében, és az előljárók, magyar s német, tartozás nekől által az Sáron rájok ütven, igen megverék az két passát, és minden álgyujokat, taraszkjokat elnyerék tőlök,

Ezt megértvén török császár, dobját megütteté, 24. 8-bris minden táborával elindúla az keresztyén hadra; az nap csak egy mérföldet mene, véli vala, hogy elfut előtte az kevés

keresztyén had, és az fő törökök is semmiképpen nem hívek, hogy megvárják az császár hadát. Másnap 25. 8-bris seregét az viadalhoz készeté, és úgy indúla az keresztyén táborra. Az körösztvények szállétották vala az ő táborokat az Körösztös vizén túl, az tanácssal, hogy ugyan megvijanak török császárral És az mikor az török az Sáron általköltözék reájok, az mikor annyi része általjőve, az (kivel bírának, tehát azokat) ha isten segítségével megverik, az másik felével (inkább foghatna)k bírni, táborokat szekerekkel erősen környülesinálák, és (kiállának) az táborbul az kész viadalhoz.

Azonban török császár hada is elérkezék, és az elei(njárója) által akara az Sáron jöni, de az mieink nem engedék; mind estveig az erős harcok tartának, de mind az mieink lönek diadalmasok. Estve felé beszälla [33] az török tábor, az Sár mellett letelepedvén, felvonyván sok szántalan sátorokat.

26. Octobris, szombaton az körösztvények, ugyanazon szándékkal, hogy egy részét az töröknek általbocsássák, s azzal meg is víjanak, azután az többivel is könnyebben bírhatnának, jó idején reggel kitakarodának az táborbúl, és négyszegő seregeket így szörzének 3 rendben. Az erdélyi fejedelemnek lovasa s gyalogja csak 8000 volt.

1. Az első rend volt sereg	12. lovas, gyalog, taraszok	12. lovas, gyalog, taraszok	Báthory népe	Zsigmond
2. Az második sereg is	12. lovas, gyalog	12. lovas, gyalog	8000	
3. Az harmadik is	12. lovas, gyalog	12. lovas, gyalog		

Állott az 1) szárnyában mindenütt 500 archibuser puskás, az mellett egy csoport gyalog, azok előtt mindenütt sok sebes taraszok; közepén az első rendnek 4 ezer erdélyi huszár, és így mind elől, hától, közepén egyarányú erejét rendelék az hadnak. 100 álgynál, taraszknál több volt ez 3 rend seregben. Ez 8 rend seregek egy kis hold föld hosszánira mentek egymástól, sőt az renden való csoportok is jó távul jártak egymástól, és így az álgyúkkal is sokat lelűnek; maga 27 ezernél följebb nem voltak ez seregben, megkiálták, hogy senki feje vesztése alatt elevent ne fogjon, zsákmánnak se essék, az Sáron által se menjen.

Az táborban hagyák az vármegyék gyalogjában és szolgáló népet is keveset, voltak 10,000. Elöttök hagyák Ormándi Jánost és Bosnyák András.

Az török az tatároknak egy részét éjjel általköltöztette volt, és hajnalban az tábor körül az mit kaphattak elvitték. Ezek mellé regvel sok törököt [34] bocsátott az pogány, hogy azok az körösztvények táborát felverjék. Másfelől az Sáron általköltözteti nagy hadát. Népének azért jobb részét kétfelől táborának mellette rendelék; az gyalogját az Sár mellé, és maga sátora körül, az hol 170 álgyúja és sebes taraszokja vala.

Az török, a ki általköltözék az Sáron, azokkal is sok taraszok vala, és seregeket rendelének. Öszveindulván az mi hadunkkal, csak lépést, minden ember az ő rendit helyét megállván, az keresztyének álgyúi mindenfelől kezdék érni az törököket, azonban darabbal darabbal harcolni. A török hátra kezdé mászni, és mind az vízig hátra másza lassan lassan; ott viszont megsegéték az törököket. Innen az keresztyének keményebben fogván, általverék az Sáron őket, úgy annira, hogy az alsó álló sereg is, kikben az álgyúk sok károkat tettek vala, mind császárral együtt elfutamodának, minden taraszkokat elhagyák. Ez dolog immár szintén estve fele vala. Itt az végezést, hogy senki az Sáron által ne menjen, meg nem tarták, hanem rendeket tartásokat (H. M: taraszkokat) elhagyván, általrohanának az Sáron mind lovas, gyalog, és a táborban zsákmánnak esének, el is hagyák az vívást s az ellenséget, zsákmánynak fordulának; némely lovas és gyalog seregek az török császár sátorához jutának, az hol az sok álgyúk, jancsárok voltak, tevékkel környülvéve voltak ezek; ott egyszersmind az jancsárok puskájokat kilőtték, az sok álgyút taraszokot is, hogy még az föld is megrendelt beléje, az keresztyén seregekben de igen kevés kárt tön, mind fönt mene az golóbis. Azokat is mind elnyerék az [35] pogánytúl, és így minden hadakozó szerszáma, tábor az mieinknek kezében

vala. Minden az ázsiai sok temérdek aranynak esett vala. Azonban egy csoport török, az ki a magyar táborra bocsáttatott volt, egy falka jancsárral megfordulának, és az zsákmányosokra rohanának. Ezek a zsákmányosok megfutamodának, az seregek, az kik az tábor környül állottak is, német magyar (elfutamék, és így mind a) keresztyén sereg elfuta. Egy része bemene az táborban, az (másik Maximilián herczeggel), az erdélyi fejedelemmel, Báthory István az alföldiekkal, Diósgyörgy felé (futának; senki sem) üzte kergette s vágta őket, de az isten így veré meg őket azért, hogy ellenségét, a pogányokat) kezekbe adván, azokat nem üldözik hazájok- és hitekért, hanem az gazdag p(rédának) erőlvén esztenek vala. Nyáry Pál az fővezér sátorában volt fogva az császár sátora (mellett) egyéb fő németekkel; azokat is kihozták az mieink, és békével eljöttek sokan (az egri) vitéz rabokban is.

Az kik az táborban szaladának, azok között vala Pálffy Miklós is; az táborban még sokan valának, az vármegyék népe is, kik az tábort oltalmazták, mert azt is ostromlotta az török mind estig, de semmit sem árthata nekik. Ezek tanácskozáának, evének, ivának, és látván is, hogy az fejedelmek elmentek , és az népnek is jobb része, alítván, hogy az török éjjel egybengyülne, és regvei megverné őket, felrakodának azért mind német magyar, és eljövének, ott hagyván mind hadakozó szerszámot, sok álgyút, taraszkot, port, golóbist, szekeret, sátorokat; semmi török utánok nem jöve. békével jövének el.

Másnap az török majd 8 óráig nem mert az tábor felé menni: azomban az tatárok vették ezekben, [36] hogy senki nincsen az táborban, és így reá rohanának, és feldülik az tábort. Sőt az török császár kincsibén is mind zsákmánt tettek vala az köznép, mert ő maga aznap, hogy elfutott, Szolnokban szaladott, népének nagy része is elfutott volt. Harmadnapon, 28. Octobris elment az egész török had mind táborostul, ott hagyván mind álgyút, sok sátorait is. Azután egynehány nap múlván Egerben vontaták az törökök az álgyúkat, mind az magokét, s mind az keresztyénekét, s így oszla el az két tábor.

Az futó törökökben Konstantinápolyban hogy jüttenek, nem tudván szerével mint jártak, s mint lett vége az viadalnak, csak hogy látták, hogy elfutott az császár és az ő táborok megfutamodott, megmondották ott, hogy megverték őket, és még az császár is elveszett volna. Az ott való s benne lakó törökök feltámadtanak, és az ott lakos keresztyénekben zsákmányt akartak tenni, és az császárnak kissebbik fiát székeben atyja helyében ültetni. Az görögök és az több keresztyének is feltámadtak, az törökökben sokat levágtak, és ha az zsidók az törökök mellé nem támadtak volna, Konstantinápolyt is megvették volna túlok. Azomban török császár is beérkezett, és az pártütőkben s elfutott törökökben sokat ott levágotott mind az két félben; sok ezer tevéje, öszvérje megdöglelvén marada útjában el, melynek számát sem tudhaták.

1597.

Az római császár ismét minden országiban gyűlést tétete, és segítséget kére az hadhoz. Minden országi ismét ígérének neki segítséget Pápa is ígére neki 8 ezer embert; Lengyelországban is követeket [37] küldött vala, sok szókkal inté őket, és kérte, hogy feltámadnának az körösztyénség mellett, és ne hadnak az Krisztusnak az ő nevét letiprani az pogánnak; ígervén mindenképpen magát nekik. De az lengyelek ezzel semmit sem gondolának, hanem az törökkel újonnan száz esztendeig való frigyét szörzének s vetének, és Moldvát magoknak megkérék, hogy tüle adót adnak császárnak.

Ezen télen az erdélyi fejedelem is Prágába felment vala császárhoz, segítséget kérvén tüle, kikeletkor hogy adna 5000 embert, Erdélyre is 5000, sőt azt is kívánja vala, hogy feleségétül elválasztassék, mert az ördög, az emberi nemzetségnek és minden jónak ellensége, még menyekzőkört az fejedelmet megbüvölték volt ördögséggel, hogy feleségével együtt sem lehetett, sem maradhatott. Ezekről mind végezvén az római császárral, ismét visszamene Erdélybe.

Az török császár maga is fővezérei által mindennap csauzok által sollicitáltatja az erdélyi fejedelmet, hogy ismét visszaállana hozzá, ígéri vala neki Erdélyt, Moldvát, Havasalföldet, így hogy valami keveset fizessen tőle. [...]

Az erdélyi fejedelem Báthory Zsigmond, akarván végére menni, micsoda készüléssel készül az keresztények ellen, és ő maga felől is micsoda conceptusban legyen, beküldé egy közszolgáját, Márthon Deákot Konstantinápolyban török császárhoz követségbe, ki által az ő elhajlásának okát adta az török császárnak, előszámlálván, mennyi sok rablást, sok kárt miveltek volna országán, és hogy Szinán passa az erdélyi vajdaságot is Márkházinak adta volna etc. és magok oltalmában kellett fegyvert fogni Szinán passára; de ha meg nem emlékeznek róla és bosszút nem állana azután az török császár, ebből ha assecurátusok lehetnek, tehát megént visszahajtanának hozzá. Az török császár az okait megértvén, méltónak mondotta, hogy magokat oltalmazták, mert ő híre nélkül voltak, és meg is eskütt Márthon Deák előtt az Istenre és az Mahumetre, és az ő elei lelkére és magáéra is, hogy soha erről meg nem emlékeznek, sőt oly gratiát mivel velek, kin ez az egész világ elcsodálkozik, Ezzel Márthont elbocsátá, és szép levelet is írá császár, sőt az anyja is, Valida asszony és az fővezér az fejedelemnek, assecurálván ötet hitekkel, hogy meg nem emlékeznek ez ideig való cselekedetiről. [...]

Az Rudolphus császár pápát, az olasz fejedelmeket, és az Imperiumot téiben megtalálá, hogy segítséget adnának neki. Ada azért az pápa 8000 gya[42]logot, és Aldombrandi(nust az öcscsét küldé vele); ez között vala az olasz hercegek népe is. Az mantuai herceg (maga költségén négyszáz lóval jött ide); az Imperium is az tavali segítséget megadá (neki, Csehország és Morva) pénzt ada; és ezzel francosokat, bolonokat, lovast és gyalogot fogada császár; (magyarok) népe is minden tíz portátul három lovast és 3 gyalogot adának.

Velenc(zérül és egyebünnen is) oly hírei valának császárnak, hogy török császár ismét személye szerént (kijönne) Magyarországon. Azért az császár Maximilian herceget és fő egyéb hadnagy)it, Magyarországból Pálffy Miklóst, Nádasdy Ferenczet, Illésházy Istvánt, Thurzó Györgyöt, [.....]niczot, Homonnait, felhivatá egyéb főurakkal Prágában, tanácskozával (velek róla, kikeletre mit) kellene mivelni. Az németek azon opinióban voltak, hogy késő (indítsa meg) az császár az ő hadát, Augustusban, miérthogy meg nem maradhat sem az olasz, sem az német az magyarországi ég alatt egészségesen, hanem elbetegesül és elhal és el is szokik, és az szükségnek idején igen kicsinyen léssen az ő fölsége hada, hanem hogy épen hozza alá, és Győrt szállja meg, és ha az török császár reá jön, ott megvíjjon vele. Az magyarok tanácsa az vala, hogy 1. Junij ő fölsége minden hadát aláhozza Magyarországra, és Budát szállja meg. Ezokáért, hogy Győrnél sokkal is erőtlenebb volna Buda, és ha meg kellene is víni, az török császárnál is jobb helye és módja is volna, mert élése is elég lehetne az hadnak; osztán ott mind az erdélyi had, mind az alföldi had könnyen egybenjöhetne; az Duna is mellettök volna, vagy általköltözni rajta ha az szökség kívánja, [43] vagy túl maradni; és miérthogy dubius est eventus belli, ha mi gonosz szerencse esnék is, mégis az végházaknak könnyebben provideálhatnának; de ha az ellenséget Győr alá hoznák, és valami gonosz szerencsénk történnék, mind egész Bécsig az föld elveszne; jobb azért az ellenséggel hazájában megvini, hogynemmint az mi házunkban az ellenséget hozni. Az erdélyi fejedelmet is felhivatá császár Prágában, ő is ezen tanácsot adá, és végeze vele az császár, hogy 6000 embert ad neki, németet és magyart, segítségül.

Választá azért az császár főhadnagygyá Maximilián herceget az öcscsét, vicéül az bátyja fattyu fiát, Ferdinandus herceget, az burgói herceget. Ez Maximiliánus hg. nem csak szerencsétlen vala az hadakozáshoz, de igen tudatlan ember is. Az vicéje még annál is tudatlanabb, sőt ugyan parvae vel nullius virtutis homo erat computandus; jóllehet Maximiliánnak ellene vala, hogy ezt adták volt melléje, de minthogy az pápa az fattyúságból legitimálta. . . .

Ezek az főhadnagyok, ezekkel Aldobrandinus is, és egyéb fő olasz hadnagyok Juliusban Bécsbe gyülenek, és ott sokat tanácskozáskor, azt végezték, hogy Bécs mellett vessenek egy erős sánczot, s abba szálljanak, és onnan Bécsset oltalmazzák, ha megszállaná török császár; sőt ha meg kellene vele vinni is, ott vinnék meg. Felhivaták Pálffy Miklóst is, ki akkor az Dunán innen ország hadnagya vala; és minthogy az császárnak udvarában nevelkedett fel, és komornyikja is volt, és felesége is német nagy nemzet volt, ennek mégis többet hittek, de az több magyarnak senkinek sem hittek. Ez mellé Nádasdy [44] Ferenczet is felhivaták, mert ez időben csak ez két magyarnak fizetett és szolgáltatott is velek, és csak ezeknek hisznek vala valamennyit. Ezek az német és olasz kapitányoknak eleikben adák, hogy ha azt cselekednének, tehát az törököt ömagok fognák Bécs alá vonni, ha semmi szándékja nem volna is, és látván azt, hogy az végházakat mind elhagyják és nem) akarnák oltalmazni, egymás után csakhamar mind elveszi az végházakat, (mert azok a kik benne vadnak, ezekben vesznek, hogy elhadták őket, és csak Bécsset akarják (segíteni, sz)íveket vesznek és nem fogják oltalmazni az végházakat; jobb is volna (az ellen)ség házában vinni velek, hogynemmint az magunk házában hozni őket. E(gyéb sok) efféle igaz és hadakozó rátiókat is adván, elhitetnek őket, hogy alább kell Bécsnél jönni, ha Magyarországot oltalmazni akarja, és Németországot nagy bolondúl el nem akarja veszteni. Adának azért Nádasdy Ferencznek 200 lóra való fizetést, és magok mellé vevék; Pálffy Miklóst pedig, hogy Esztergamnál az vármegyékkel szálljon táborban, megparancsolák. Ez időben noha ilyen nagy szökésök vala az hadakozó emberre, de mégis az végbelieknek semmi fizetések nem vala, ki miatt az uraknak semmi magyar népe nem vala, hanem csak a vármegyék népe. Az budai passa is Pesthez szálla táborban, az német had is alább jöve, Óvárhoz szálla. Az pápa öcscse is az 8000 gyalog olaszszal.

Az magyarok 1. Julij, Pálffy Miklós kapitánysága (alatt valók, Esztergamhoz táborba) szállának, miérthogy az budai passa Pestnél immár táborba (szállott vala, a földet hogy) el ne rablaná, oltalmazzák. Az Dunán túl való része, Zriny (kapitánysága [45] alatt valók, a) Rába vize mellé szállának. Az alföldiek, azok Husztnál az (erdőket bevág)ák és őrzék, miérthogy a tatár által akar Magyarországra menni; azonban az lengyelek frigyét vetének török császárral, az előbbi frigyét meg(ujítják és azok) az tatárookra nem támadtanak volna.

Az római császár az muszkva császárt reá bírta arra, hogy (a tat)árok között összevesztést (Így: „esvest” H. M. példánya is „eszveszt” mond.) szörzene, mert az török császár azért, hogy anno 1596. az ő személye mellett ki nem jött volt tatár császár, hanem az öcscsét küldötte volt valami (kevés) néppel, az tatár császárságot és chamságot ennek adta volt, és az mellett (segítséget) is adott, hogy az bátyját kiverje országából, és ő legyen császár; de az muszkva segété az bátyját, és megveré az öcscsét, és meg is ölé. Török császár ezt értvén, megajándékozá ezt az tatár chámot és dicséré cselekedetét, hogy megölte az öcscsét. Ez háborúság miatt azért 1596. esztendőben nem jöhete ki az tatár Magyarországbán.

Augustasban elérkezének Pozsony tájára az ő felsége hadának egy része, az olaszok, bolonok és az német gyalogok is, kik valának 14 ezeren. Itt három hétnél tovább várak egymást, annak után egybengyölvén, Pápa alá menének, azt megszállák. Az Pápa nagy hely, és 7 vagy 800 török volt benne; csak ötöd nappal azután ostrommal megvevék az városát. Az várat is másnap, 20. Aug. hitre megadák, de nem tarták meg nekik az hitet, mert az bolonok, olaszok beesének az várban, még jó szerével az török sem takarodott ki belőle; ottben azonban az port felgyújták, és 3 vagy 400-at ölt meg benne a por. [46] Ezen való búsulásokban az bolonok, olaszok rajtok az törökökön, elragadozák őket, és levágának majd 300 benne; elevent másfél százat hozának vissza benne, az passával együtt. Ezeket azután békével bocsáták.

Ez idő alatt az erdélyi fejedelem Márthon Deákot, ki Konstantinápolyban volt, felküldé az római császárhoz, és bizonyossá tevé őtet, hogy török császár sem személye szerint, sem hada ki nem jühetne; azért, hogy sietne Buda alá jönni, és ő is Szolnokot megszállaná, és így egymást segítenék. De az úristen minden tanácsokat megbolondétá az németeknek, mert

emberi nyelv meg nem describálható az ő fertelmes utálatos hadban való jövéseket; egész Németországon, Csehországon, utokban valahol általjüttek, az hol szép leányt, szép asszonyembert találtak, kit elhittettek, kit erővel elvittek; annak fölötté embereket vertek, öltek, lovokban, szekerekben zsákmánt vetvén, elhoztak. Az Magyarországban pedig efféle nagy dúlást fosztást mintegy ellenségeken nagy bővséggel kionták, sok ökröt levágának, és az táborban behajtanak pénz neköl, és az asszony emberekről is levonják az ruhájokat Az ő nagy kevélségeket és istentelenségeket megboszúlá az isten, és megvakétá őket. Elvégezék tanácsokban, hogy Buda alá menjenek, mert ismét új követtel értette vala őket az erdélyi fejedelem. Az népnek egyik részét, az ki későbbben érkezett vala, elindíták Buda felé, azután megént érte küldenek, hogy visszajöjenek; magokat meggondolván, vissza (Óvár alá) szállának. És így szállának Győr között és Óvár között az Duna mellé, oda híván Pálffy Miklóst hozzájuk; és ő addig persvadeála nekik, hogy ugyan Buda alá [47] (menj)enek; és ismét az népnek meghagyák az kit visszahívtak vala (H. M. példánya: „szintén Pozsonyig.”), hogy B(uda felé menj)enek. Maximiliánus herczeg is ő maga minden hadával megindula, és Gy(őr)nél túl Andr(ás) Váránál szálla meg. Ott ismét meggondolák magokat, és azt végezék, hogy Gy(őr)t szállják ők meg, mert Buda ő nekik nem annyira kellene mint Gy(őr), és ismét az elbocsáttatott népnek utánna küldenek, és Gy(őr) alá visszahívák őket.

15. 7-bris szállának Gy(őr) alá, arra az helyre, az hol Szinan passa szállott volt. Ott nagy erős sánczczal besánczolák magokat, egyik része ismét az pinnyédi malomhoz szálla, az pinnyédi szigetben, kik előtt Perstenszky János vala; semmiképpen csak sánczot sem tudának az vár alá vinni. Gy(őr)ben 1800 török volt, ezek éjjel nappal rajtok cseplettek. Itt sok szép dolgot látott az ember, mert neki haragudt az olasz nemzet, és harczra ment az vár alá; ezekre kijütt az lovas török gyalog, és csak kevesen is (igen megverték őket, elevent) megfогtak, fejét vették. Másszor a franczosokat is így; (német ment, bolonok mentek), mind így jártak, minden nemzetség vitézségét megkeserítette rajtok, de mindenkor szé)gyent vallottak, úgyannira, hogy 500 rabnál többet elevent vittek be az (vár)ba, sokat me)g is öltek az nagy urakat: Puhomnak az harczon fejét vevék, Kinskit, Pe(rstenszky Jánost) álgyúval ellőtték. Ez alatt az istennek keze másképpen is rajtok vala; (mert annira) elholtak, elbetegedtek mint az barom, úgyannira, hogy az pápa népében 2000 (alig maradott meg; ki) elszökött, ki megbetegedett, s ki mégis [48] holt Ez pápa népén az isten haragja szemlátomást uralkodott, valamikor még Magyarországban segítséget küldött, min(denkor ilyen rútul vesztek...).

Ezek (között magyar egyéb nem) vala, hanem Maximiliánus herczeg fogadta vala melléje Nádasdy Ferenczet (200 lóval), Széchy Tamást is 200, Dersffy Ferenczet is 200, Tököly Sebestyént is 200, (Forgách) Zsigmondot is 200. Itt Gy(őr) alatt 20 napig fekvének, de csak egy(et sem lövének Gy(őr)höz), mert az török mindennap könn harczol vala, és nem bocsátá közel (is a vár)hoz őket; német ruhában öltöztek az törökök, gyalog, lovon is kijöttek, és úgy fogdozták az hitván kevély németeket. Az Dunán hat öreg hajó pénzt és kasokat sáncz)nak valót hoztak az Perstenszky táborához, nappal egy sajkával eleikben evezett az török, és bevitte az vár)ba mind az 6 hajót megrakva, váltig sápolódnak vala; zsákokat is 60 ezert csináltattak vala, abból hogy sánczot csinálnának. Végre láták, hogy semmit nem tudnak hozzá, elirának minden vármegyére, hogy melléjek jöjenek az föld népe, és Gy(őr)t megsegéljék vönni.

Az Gy(őr) pedig *tam natura loci, quam exquisitissima structura* úgy meg vala építve, hogy egész Németország nem vehette volna meg oly rövid ödön. Pálffy Miklósnak is írtak vala, hogy ő is az ő táborával hozzájuk menne. Az vármegye)k minden portától egy-egy gyalogot puskást küldének Pálffy Miklóshoz, mint Dunán innen ország hadnagyához. Mind ezekkel egyetemben Esztergam alól megindula Pálffy, hogy az német tábor)hoz menjen Gy(őr) alá.

Azonban az vezér passa érkezék, Székes-Fejérvárnál az pákozdi tóhoz szálla. Az herczeg az né[49]metekkel megiede, és általj)ve az Dunán, és Komárom vármegyében szálla 3-a Octobris. Az török Tatát 8-a Octobr. megszállá, és 13-a Octobr. porral felvetteté az falát. Vala

kapitán benne Vajda Kristóf 150 magyarral, némettel, belőle kiszalada, az magyar harczolva, az németek inkább elveszének. Az török újobban 5 vagy 6 napra megépíté, és Buda felé indúla, vélvén, hogy herczeg Budát szállja meg vagy Esztergamot, oda felé indulának ők is; az Dunát Komáromnál általhidlaták, és Esztergamhoz szállának. Ott vala ilyen tanácsok is az magyaroknak, hogy Esztergom mellé az Sz. György mezejére szálljanak az keresztyén tábor, és az Sz. Thamás hegyét, az másik hegygyel besánczolják, kastélyokat csináljanak, és taraszkokat, álglyukat bőven azokra vonjanak, és ott várják meg az törököt. De az török nem tére Esztergom alá, hanem igenest Tatáról Buda felé indulának a menének.

Tanácskozók azért az herczeg, és Pálffy Miklós adá eleiben, hogy ha az török a pesti hidon általjöne, Vácot, Nógrádot, Szécsént csak könnyen elvehetné; hanem hogy Vácznál az hegy közé száll(anának) az Duna mellé, és ott be is sánczolhatnák jól magokat, éléseket sem (foghatnák el), segíthetnének is, ha melyik végházat megszállnának. Melyre az németeket igen (nehezen vevék, me)rt félek vala, hogy az török reájok jöne, és meg is vina velek. Végre (nagy nehez)en azt végezék az német uraim, hogy Margroff és György Bástyá meg(lássák azt a) helyt, az melynek erősségével oly erősen biztatja vala őket Pál(ffy Miklós. T)etszék azért nekik, hogy ott megmaradhatnának bízvást, és Veröczé(re szállíták) tá[50]borokat az Duna mellé; ott az hegyekre és az passusokra föld castélokot (csinálá)nak, azokban álglyukat, taraszkokat csinálának s vonyának. Az Dunáról (éléseket) el nem vehetek. Ez alatt az erdélyi vajda Tömösvárat megszállatja népével, de maga Erdélyben marada, bizonyos dolgokért

Megérté ez dolgot az vezér passa, ki immár Tömösvárnak segítségére is indult volt Budáról, és az pesti hidon mingyárást általjött és Vác alá szállott, Vácot vittatni kezdette. Látván, hogy meg nem tarthatják, az népet éjjel kihozták belőle az táborban és porral fel vettették; az török is az maradékját elégette s törte. Onnan mingyárást az körösztvény tábor erejére szállott, innen (másnap minden hadával reájok ind)últ, úgy rendelvén magában, hogy ha az első hegyet el(veheti tőlök, taraczkkal, álglyu)val arról az hegyről megverheti az tábort. Azon az h(egyen a magyar gyalog) volt minden sáncz nekül; reájok jöve azért azokra, és (erősen ostromlá)őket, de azok az jó magyar vitéz gyalogok vitéz módra (vívának vele) (Többig négy óránál. H. M. – ') napestig. Kárával hátrább szállá azon nap az török táborában.

Más nap jobban hozzá készüle, és az jancsárokot is jobban (hozzá készíté; d)e ezek is az gyalogok jól (Éjjel. H. M.) sánczot vetének környölök, és abban taraczkokat (hozának), segítő sereget is rendelének nékiek szárnyúl, egyfelől ezer lóval Boltizár (Pálffy Miklóst, m)ás felől 1000 lóval Nádasdy Ferenczet, közép aránt 1000 (lóval) Say(frit Koloniczot). Rájok jöve azért ezekre az török mind lovaggal, gyalogjával, (nagy erős viadalt te)vének ott mind [51] kétfelől, mert az lovas seregek is megsegítették az gyalogokat, és a törököt hátra verték az hegyek közül az mezőre; holott sok vitéz p(ogányok hullának el. Váltig izene Pálffy Miklós és Nádasdy Koloniczczal az herczegnek, hogy most küldjön segítséget nékik, és az ellenséget megverhetik; de semmiképen nem küldé, hanem az derék sereg csak veszteg állott. Az török is estve felé ismét táborába szállott, és másnap levelet ira Pálffynak, hogy ha hitlevelet adna, tehát követeket küldene az herczeghez. Tanácskoznak, és azt végezék, hogy meghallgassák mit akar az török, és hitlevelet adának nekik. Nálók levén az törököknél az hitlevél, egynehány sátorokat fönhagyván, éjjel 9. Novembr. Vác alól elment; az keresztyén tábor is visszaszállott Esztergom alá. Ott végezék azt, hogy Tatát ismét megszállják. Immár hideg is vala, az németeknek havok is kitölt vala, és azért reá nem vehetek őket, hanem eloszlék az tábor.

Temesvárat az erdélyi cancellarius szállotta volt meg; 20,000 lovassa volt az fejedelemnek vele és 8000 gyalogja. Háromszor ostromlottak meg Tömösvárat; sok jó legényeket elvesztvén alatta, elszállának alóla, és visszamenének Erdélyben. Azon télen az erdélyi fejedelem, Báthory Zsigmond, sok sollicttálásával reá bírá Rudolphus császárt, hogy kijöjjön belőle, Erdélyből, és Erdélyt kézhez adná, mert ő nem volna elég az megoltalmazásában, és hogy őneki Silesiában az oppavai hercegséget adná, (holott) lakhatnék. Ez Báthory

Zsigmondot menyegzőjekort megbövélték volt, hogy nem lakhatott feleségével együtt. Beküldte azért császár Erdélyben küvetet doctor Peczet, németet, váczi püspököt, Zuhay [52] Istvánt és Istvánffy Miklóst Ezeket nagy tisztességgel fogadá Báthory Zsigmond, és az országot, gyűlést tétetvén, mind egybengyűjté őket; ott először Jósikát az cancellariust megfogatá mindnyájok előtt és vasba vereté, minden marháját elvevé. Azután nagy sok szóval arra emlékezteté az országbelieket, hogy jól emlékezzenek róla, hivatásra hogy hitesekek volnának az római császárnak, készereté őket, hogy újonnan megesküdjének minden rendbeliek hivatásra császárnak. Meg is esküvének azért, és ő országát feleségét elhagyván, kijöve onnan csak hat kocsival, és Opuliában szálla, hová az császár nagy tisztességgel fogadtatá és vezette bé.

Doctor Pecz Erdélyből kijöve, váczi püspököt és Istvánffit ott hagyá az gubernatióban; ezek osztán onnan Havasalföldében men(ének Mihály) vajdához. Az is mind az boerokkal egyetemben hivatásra (megesküvék) az római császárnak ilyen conditiókkal hogy mig az ő maradéki (fön lennének), azok lennének vajdák Havasalföldében, azok nem lévén, tehát az (ott való urak) közül válaszszon vajdát császár; adót semmit ne adjanak az (mig a had) tart, az hadak leszállván, az mit az régi magyar királyoknak (adtak), annit adjanak ide is; ehez császár, még az had tart, nyolcz ezer (ember)re fizessen nékie. Erről mindkét felől levél kele, erős hittel is az római Rudolphus császár képében azon követek Mihály vajdának Tergoviczán székében megesküvének.

1598.

(Ezen télen tan)ácskozék Pálffy Miklós, Adolf Schvarczenburggal, mi(képen vehetnék Győr várát) [53] meg. Végezék azt, hogy reá mennének éjjel, és az kapuját (belőnék. Elkészülének azért) és mind, bolon , német, magyar, 4000. gyalog, lovas levé(nek. Az törökök a Sokoró) kapujának emelcsőjét elbontották volt, és merő emel(cső) nekü(l csinálták volt), minthogy senkitül nem félték. Az törököknek egy része az élés eleibe (ment volt Fe)jérvárra, de mégis volt 2000 fizetett török benne. Készétettek volt (két patta)ntyut, kit patarának hívnak, kivel az kapuját belőjjék, kit nem csak (porral és gol)óbissal, hanem vizes kötéllel is és egyébféle matériákkal szoktak meg(tölteni. És a mikor) közel jutottak volna Györhöz, oly nagy hódvilág volt, hogy (szabadon a fokról) messze földön megláthatták volna az népet. Ott Pálffy Miklós az (több) hadnagyokkal megállott, lovakról leszállván, térdre esvén, könyörgöttek az Istennek, hogy (az ő igyekezetekben velek legyen. Szemek láttára egy felhő jött, ki beburította az holdnak világosságát; és így reá menének az kapura. Az vigyázók csak akkor vették eszekben, mikor az hídon voltak; erős vasas kapuja volt, gyorsasággal neki sütötték az petartát, és az kaput beszakasztotta, megnyitotta, kin ezek, azmint elrendelték volt, seregenként mind szépen bemenének, minden bántás nekül, és kinek hol rende volt. Az piacra álló seregek, az bástyákra azonképen mindenövé eloszlottak, lovas puskást is bocsáttak volt 300. az utcákra, az ki öldözze, lövöldözze, és csoportban ne hagyja az törököt gyűlni. Ez dolog volt éfél után 3 és 4 órakort, die 29. Martij. Az törökök álmas szemmel, ki iminnen, ki amonnan előjüttek, és nagy erős viadalt miveltek. Az passa egynehanyad magával hogy az kapu felé fut volt, ugyanott megölték. [54]

Viradta felé az várban öszve csoportozott az török mint 700., kiütöttek, és az mieinket meg is tolták, úgyannira, hogy jobb részét bennek az kapun is visszavágták volt. Az lovas sereggel kivől volt még Pálffy Miklós; ezt látván, azon sereget is ez kapunak indétá, és ő maga elől megyen be, kapuközben mind lovát magát megsebeséték. Berohanván azért az lovas, megtolja az törököket az utcán, és az bástyáknak egyikére szorulának fel az törökök, arról erőssen oltalmazták magokat. Végezetre láták, hogy meg nem oltalmazhatják, az bástyáról egyik aláfutamék, és felgyujtá az port benne, mely por mind törököt magyart sokat megölt ott. Végre az maradékja Omer agával az várban szorult, kit meg nem adának addig is, mígnem az álgjukot forgaták az bástyákról reájok az várra, és azval kezdek őket lövöldezni; úgy adák

meg osztán hitre magokat. Jeles válogatott törökök voltak ebben az várban, kik mind ott megölték magokat; 300. fogtak elevent; asszonyember és gyermek kevés volt benne. Az keresztényekben is veszett, sebesedett 600. 29. Mártij. És így adá az Úr Isten ez nagy erős várat ismég könnyen vissza az keresztények kezébe, kin császárnak és az egész Németországnak nem kicsin örömök lön. Mert az egész Imperium sem vehette volna Győrt meg erővel. Megajándékozá azért császár Pálffy Miklóst és Svarczenburgot, – *sed non factis digno munere*; Pálffy (Miklóst szent)telt vitézzé tevé, az pozsonyi főispánság tisztét két fiára adá neki; (Svarczenb)urnak, ki ez időben bécsi kapitán vala, és onnan híttá volt el Pálffy Miklós, (a győri) kapitánságot adá. [65]

(Ez időben) az magyaroknak az császártul semmi fizetése és szolgálatjok nem vala, (sőt a végháza)kban is inkább mind németeket tartottak, igen kevés magyart; azoknak (sem fizettek), ha bucsuztak, el nem bocsátták őket, nagy éhséggel s koplalással az v(égházak)at tartották, Az mellett az közel való falukat, városokat pusztították, és (abból) éltek, és az törökökre való csatázásból; két esztendeig is két-három hópénzt adtak nekik. Ez miatt végre az németek Esztergamban feltámadának, ahoz képest az szolgáló magyar vitézlő nép is, az hadnagyokat kiverték az várból, és meg is öltek benne, és magok birták az várat mindaddig, míg meg nem fizettek nekik, és az vétket is meg kellett engedni nekik, mert protestáltak, hogy a várat az) töröknek fogják adni.

Ez időben az faluk és városok Buda és Esztergam (körül mind puszták voltak), elfutott rúla az nép. Ezek közül az futott nép közül (és a fizetetlen végbeli gyalogok) közül, kiknek semmi fizetések nem volt, szabad (hajdúk támadtak; ezek) csak itt, az felső Magyarországnak, többen voltak (három ezernél. Ezek) nagy kárt tettek sokszor az törökökben, meg is verték őket gyakorta, (Budán alól) városokat elrablottak, nagy sok nyereséget nyertek az törökök(től, Budán) alól 20, 25 mérföldnre elmentek, Mohácsot, Zexárdot, Tobolyát megvették („Elmentek Mohácsig, Szekszárdig; Tolnát... Hátra térőben megvittak stb. H M. péld.), és hátra térőben az törökök megvittak vélek, de igen megverték az mieink őket, nagy vitézséget cselekedtek ő magoktul, szabad akarajtokbul, senki nem fizetett nekik. Baranyában, Somogyságban (sok kastélyo[66]kat) vertek fel, és meg is vettek az törököktül és felprédálták, (elégetté)k.

1598. Rudolphus császár minden országiban gyűlést tétetett, és minden országitól pénzt kévára hogy adjanak neki és nem népet; azokkal, hogy ha a pénz ő kezébe lészen, és ő fogna fizetni az vitézlő népek, tehát inkább fogna velek bírni. Ezt az országok megcselekedék, és nagy sok pénzt adának neki. Az magyarok is minden házat felirtanak, házanként minden faluban, csak az pásztorházat nem, és mindeniktül egyegy forintot adának ő fölségének. Annak felette az urak és az nemesek magok erszényéből minden háztul fél forintot, így, hogy ezt lovasól bocsássák táborban, és magok erszényéből fizessenek annak az lovasnak egy óra ft. 6, és ezt hogy 6 holnapig megtartsák.

Választá azért Mathias herceget az öcscsét hadnagygyá, mellé adá Adolff Svarczenburgot és Pálffy Miklóst, ki azkor Dunán innen ország hadnagyja vala; az Dunán túl Nádasdy Ferenczet tevé ország hadnagygyá.

Erdélyben választá gubernátorrá az másik öcscsét, Maximilián herceget, és az mellé adá az olasz György Bástyát, Magyarország hadnagyát, ott Kassán sem németet nem tevén ilyen nagy szükségben, hanem Rákóczy Zsigmondnak parancsolá meg, hogy az mezei hadnak viselje gondját, csak addig, míg mást küld oda, mert az kassai kapitánságot magyarra nem bízzák vala. Nagy háladatlansággal valának az magyarnak, meg nem gondolván, menni országokat és menni részét Magyarországnak az német hívsége mellett elvesztették, menni sok véreket hullatták, egynehány száz ezer magyart levágtak, [67] örök rabságra asszonyállatokat, leányokat, gyermekeket vittek; és noha sok ígéretekkal hívta török császár őket az ő hívsége alá, de mégis az hívségben az keresztényesség mellett, mindennyi megmondatatlan nyomorúságokkal is constanter és erősen megmaradtak.

Érkezek azért 14,000 német, gyalog és lovas, ezekkel Svarczenburg, és Pálffy Miklós az vármegyék népével és végbeliekkel., 31. Julij szálla Tata alá; másnap hajnaltul fogva mind 5 óráig dél után az falát egyik bástyájának földig lerontották vala, és ugyan mingyárást meg is ostromlottak és megvették ; 300 török volt benne, azokat egy jobig (Mindegyig. H. M.) levágták. Másnap felépítették és népet hadtak benne. Harmadnap indnl(tak Ghesz)tes alá; meglátván azt az törökök, pusztán hadták és ezek belé szállottak. Onnan sz(állottak) Palota alá, gyorsan sánczot vetettek alatta, és löni kezdték: azt is az törökök h(itre mingyárást) megadták; 37 török volt benne, és azokat békével elbocsáták. (Azon éjjel kül)dtek Beszprim alá lesni, hogy ha az törökök, feleségeket, marhájokat kikül(dik. Azonban éjjel) ezeket az törökök kiküldék, és ezek reá találtak, mind az késérő török(öt megverték, azo)kat megfogták. És így az török mingyárást Beszprimet pusztán hagyá, és be(lé szállának a mieink. Onnan Váson és Tihan alá küldének, azokat is mind pusztán találák; (Csesznek)ből is kiszökének az törökök. Ilyen könnyen adá az úristen kézbe ezeket az (várat), kiket sok viadallal kellett volna megvenni (Eddig a latin példány.). [68]

Székes-Fejérvárban azkor kevés török vala, és élés is kevés volt benne, (ha reá ment) volna az had, igen könnyen megvehetek vala; de szekeren elegendő élést csak (egy kevés) németnek is nem vihetének, és ez miatt visszazállának az Duna mellé Gyórhöz.

Ez idő alatt az erdélyiek igen sollicitálják vala naponként az császárt, hogy beküldené Maximilián herceget az gubernatorságra, mert fejedelem nélkül pusztá (volna az ország. Nagy későre), circa 10. Ang. megindula, az népe is, kit vele ada, lovas, (gyalogot 6 ezert, Kassa táján) magyarokat is az ország pénzéből 4000. fogadának. (Ezek az hadakozó népek nagy sok) istentelenséggel, dúlással, fosztással mennek vala el.

(Báthory Zsigmondnak Sles)jában az lakás nem teczik vala, az erdélyiek is sollicitálják (vala), hogy (visszajöne közikbe), az török császár ereje is elérkezik, és Csanádot megvevé, Fellakból (Phölekből, H.M.), (Aradból kiszökén)ek, Lippa felé indula, kit meg akar vala szállani, de hallá, hogy Várad(ból kiment va)la az szolgáló nép, és csak kevesen volnának benne, nem mene Lippa alá, hanem (Váradot) szállá meg. Báthory Zsigmond ez idő alatt csak harmad magával (beméne Erdélybe), elhagyá Silésiában az opávai herczegséget, és igen későn estve (juta Kolosvárra. Az ő) felesége, Károl herczeg leánya, felrakodván Fogarasban 36 társzekerrel, az anyjához Goreczben akarván menni, az minthogy az római császár akarat(ja az vala). Zsigmond azon éjjel kolosvári bíróval és tanácscsal elvégezi dolgát, és mind hozzá ha[59]julának. Azon éjjel írta az uraknak is, tisztartóknak, tanácsoknak mindenféle leveleket, hogy ő megjött volna, és ismét helre akarna állani. Jó reggel az inassát küldé az asszonyhoz feleségéhez, hogy már ott volna, és vele szemben lenni akarna; kin az asszony igen csodálkozok, és megizené néki, hogy valamint akarná, oda jühet vagy ő maga menne hozzá. Hozzá jöve az fejedelem, szóllott neki, hogy megmaradjon vele ott az országban; megmarada azért minden marhájával egyetemben, noha nem kevés pénzt és egyéb kincset jütván az asszony, ki akarván vinni; és gróf von Thurnt, kit az anyja érte küldött vala, visszabocsátá az anyjához, és megírta neki, hogy szabad akaratján ott maradt az ő hite mellett. [...]

Azonban török császár vezére Saterchi Memhet passa és az tatár chám Váradot megszállá, az tatár császár is vele egyetemben, nagy erővel és haddal, még Sz. Mihály nap táján. Ez előtt harmadnappal érkezek Maximilianus herczegtül Váradra Nyáry Pál magyar, és Rederer Menyhárttal német gyalog, harmadfél ezer ember, port, golóbist, és 26 (taraczkot) velek belé vinni; Selestey János, Senney Miklós és egyéb fő hadnagyok, (azokkal) egyetemben menének be. Váradon pedig akkor kapitán Király (György vala. De) az előbbi erdélyi váradi fizetett nép nagyobb részre mind kiszök(ött volt belőle. N)em sok idő mulva az török 3 bástyáját, az Királybástyát, Cson(ka bástyát), földbástyát porral fel vettette, az árkát általtölté, és er(ős ostrommal víni) kezdé. Onnan belől is nagy erősen és vitézül oltalmazák magokat, (sokszor azon közben k)j is ütván az sánczokra, sok nagy károkat bennek tének.

(Ez idő alatt) az ide fel való táborral Pálffy Miklós, Svarczenburg és Nádasdy Ferencz (4. Octobris meg)szállák csak kevesen Budát; ezekhez segítségül jöve Mathias herczeg, és az (vármegyé)kből az urak és személyek szerént az nemesek, 10 a Octobr. itt alatt az Basa-(városát) és az nagy várast [62] ostrommal megvevék. Ezen az ostromon mind németek valának először , ugyan megkiálták, hogy magyar ne menjen az ostromra, hanem német, bolon (és) franczozok, ezek menjenek. Ezeket az első ostromról az török mind visszaveré. Ez alatt egy csoport gyalog 5 zászlóval az is neki ment az törésnek. és azok megvevék az törést, és menten bementek az városban, az után az németiség is belé indult, és három felől ostromolván, mindenfelől bele mentek. (Négy basa volt benne: az budai), az kármán, az bosnai és az pápai passa, ki azkor (mazur volt. Sok törököt vágának) le benne, az boznai és pápai passa is ott vesztek; (negyedfél ezer testet) számláltak az Városban. Az Sz. Gellért hegyén is (a törökök egy erős kastélyt csináltak) volt, kiben sok álgyukat és taraszkokat vontak; (abból is azon éjjel) az török kiszökök. Az budai és kármán passa az (felső várba felszaladá)nak, az németek, örömből vagy szokások szerént való késedelmekből, (hét napra) vittek álgyukot az vár és város alá, és úgy kezdék el lőni, töretni; a Madár-hegyről, szombathi kapu felől fölötte igen megtörék, sok falat rontának el.

Azonban az esős idő nekik indúla, éjjel nappal (inkább mind) esett, úgyannira, hogy sem ezek meg nem állhaták Buda alatt, sem az Várad (alatt a táb)ort az törökök, hanem 1-a Novembr. elszálla Buda alól az mi táborunk. Csak egy (ostromot sem) tehettek rajta, mert az kőfalnak az törését és az budai hegynek az oldalát annira eláztatta az sok eső, hogy semmiképpen az kőfalhoz fel nem mehettek az ostrommal. Az török had is Váradot 3. Nov. elhagyá, s nem veheté meg; 18 ostromot vesztek el alatta sok néppel Elmene azért alóla, és mind tatár[63]ral egyetemben visszamene. Maximiliánus herczeg ez idő alatt Kassán betegen fekvék, s meggyógyulván, feljöve Németországban, s az hada is mind eloszlék. Újvár, Esztergom és Pápa táján hagyának még benne telelni 5000. Az török császár az tatár császárnak írt, és intette és kérte is, hogy Magyarországon itt kin teleljen; ha barátja ő neki és Mahumetnek igaz szolgálja, hát itt kinn marad, és kikeletre ő maga is személye szerént melléje jöne ki, Havasalföldet, Erdélyt és Ausztriát meg akarná venni, és az átkozott Mihály vajdát keményen megbüntetni.

Ez idő alatt míg az török had Várad alatt volt, Mihály vajda ellen az török császár Bolgáriában Nikápolnál hagyott egy passát haddal; Mihály vajda nagy hertelenséggel az Dunán 12,000. magával általköltözvén , megveré rútul azt az passát, Nikápolnak az városát megvevé, és mind elégette 4–5 napi járó földön az Bolgáriát és elrablá, és hozott 40,000 bolgárt az Dunán által, az ő pusztá Havasalföldét megszálltván velek, feleségestül, gyermekestül, barmostul.

Letelepedék azért az tatár császár Szerencsnél, és ott telele; onnan az római császárhoz követekeket küldé, hogy ő frigyét szerzene török császár és közte. Az követekeket Bécsből visszabocsátá olyan választat, hogy ha török császár Magyarországot az kit bir mind kézben adná, úgy meglehetne az frigy.